

Katona József pesti diákéveiből.*

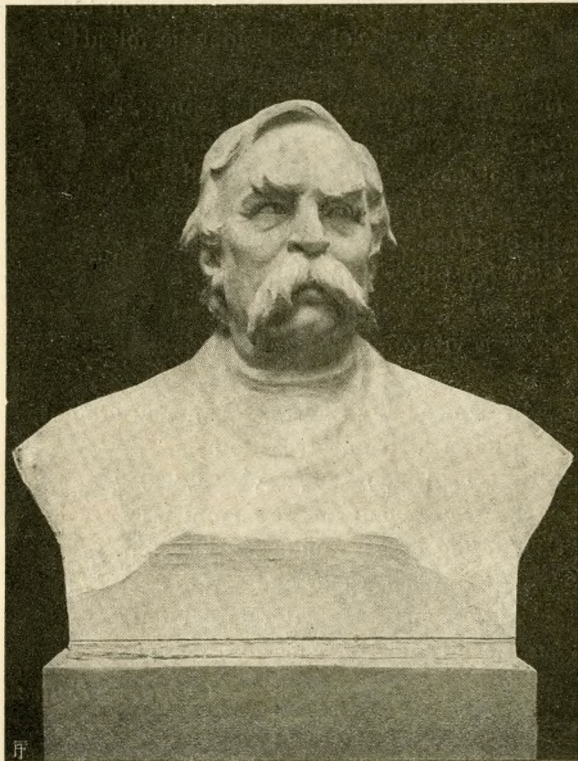
1904.

Samulák
Lapja

Ez a mi szép, ifjú, óriás arányokban növekvő fővárosunk kilencven évvel ezelőtt, amikor az ifjú Katona József a pesti egyetemre feljött, külsőségekben csak nagyobb falu volt; nem sokkal különb akár Kecskemétnél. A Kerepesi-út még nem volt beépítve, nem volt kövezve és világítva. Dereka táján, ott ahol ma a Népszínház áll, az úton keresztül, a Rákospatak egy ága folyt, a patakon rozoga híd vezetett át. A patakon túl, a keleti pályaudvar felé, az út mindkét felén, szétszórtan roppant udvarokkal, nagy állásokkal, alacsony, zindelyesfedelű elővárosi csárdák állottak; ide szállottak azok a fuvarosok, akik portékát hoztak Pestre, vagy portékát szállítottak Pest-

* Mutatvány Zilahi Kiss Béla «Katona József élete» című művéből; megjelent a Magyar Könyvtárban.

ről vidékre. A patakon innen, a város felé, a Rókus-kórház szabad mezőn állott és még 1817-ben is Rókus-mezőnek hívták. A mai Eszterházy, akkor Öt-pacsirta-utca sarkán azonban már állott a Beleznay-kert, rajta csinos rokoko stílusú villa, benne előkelő vendéglő. A Nemzeti színház helyén Grassalkovich herceg majorja állott nagy istállókkal és fészerekkel; ide szállottak az uradalmi tisztek, amikor Pesten jártak. Az igazi város az országúton, a mai Múzeum-, Károly- és

DEÁK FERENC MELLSZOBRA MARGÓ EDÉTŐL, A BUDAPESTI ÜGYVÉDI KAMARA DÍSZTERMÉBEN.

Váci-körútakon belül feküdt. Azonban a belváros, a régi Pest, tisztaság, rend, elegancia dolgában csak kevéssel volt különb a már meglevő négy külvárosnál.

Pest nemcsak rendetlen, sáros, piszkos, sötét város, ahol esti alkonyat után csak fegyverrel és kézilámpással lehet járni, de nem is magyar. 1790. táján «fölbuzdult magyarjainkban a szabadvér; — írja Dugonics, — elvetvén a német ruhákat, mindnyájan magyarba öltöztenek, széles kardokat hordtanak; erővel leráncigálták a kaputokat, az asszonyok fejéről a német búbotkat. Az országot a ruhával és nyelvvel visszaállítani kívánták. Egyszerre csupa magyar uniformist látott az ember az egész országban.»

De a társadalom tüze csakhamar lelohad. Pest utcáin csak német beszédet hallani. A mágnások szégyeltek magyarul beszélni, ha tudtak is; de nem tudtak és nem akartak tanulni, német színházba jártak, német és francia könyvet olvastak, francia ruhát viseltek. A «Hazai tudósítások»-nak nincs olvasója, de francia divatlapok ezrével jönnek az országba. Az előkelő nők, asszonyok, leányok egyaránt, «Amitié» és «Souvenir» fölírásos gyűrűket viselnek. «Sok nagy házból eredő fehér személyeket ismerek, kiknél semmi szép nem lehet, ami nem francia izlésű», panaszkodik Horvát István, az utolsó ázsiai magyar, aki jól ismerte a főúri izlést és divatot, mert Ürményi országbíró házában volt nevelő. Az országbíró, amidőn magyarul írott gratulációval tisztelték meg, azzal válaszolt, hogy «már megint alkalmatlankodnak magyar bolondságaikkal». «Magyarország fővárosában — írja egy utazó 1840 táján — alig található polgárleányt, aki Klopstock, Gessner, Kleist, Goethe, Gellert, Stolberg nevét ne ismerné;» de Dugonics «Etelkáját, Kazinczy «Bácsmegyei»-jét, Kisfaludy Sándor «Himfy Keservei»-t csak falusi udvarházakban, nemes kisasszonyok olvasták.

Ilyen város volt Pest külsejében és szellemében, amidőn az ifjú, tizenhét éves Katona József feljött Kecskemétre. Apja kosztra és szállásra Rocsnik Ignácnál, az egyetemi könyvtár szolgájánál helyezte el, cserében magával vivén Rocsnik egyik fiát magyar szóra Kecskemétre. Katona tehát az egyetemi könyvtár épületében lakott, a Barátok-terén, azon a helyen, ahol ma is van az egyetemi könyvtár. Három évig lakott itt az ifjú Katona. Kezénél volt az egyetemi könyvtár s ő élt az alkalommal. Feltűnik többeknek, hogy egy fiatal gyerek milyen buzgalommal olvasgatja Katona István «Historia Criticá»-ját a könyvtár olvasó-termében. És nemcsak történelmi, de irodalmi és esztetikai munkákban is elmélyed; korán fölbred benne az önképzés vágya és nem sarkalásra, de fékezésre volna szüksége.

Az a pár év, melyet Katona a Rocsnik családnál töltött, volt a legboldogabb idő teljes életében. Elmerülhetett kedvére a poéták fényes világába. Bizonyára egyhangú évek voltak, ezek, kicsinyes viszonyok keretében foglaltan, de a csön-des álmodozás boldogító éve. Szegény emberek-nél lakott, de minden arra vall, hogy igen tisztességeseknél is. «Rocsnikné is igen keservesen él», írja apja a devalvációkor és nem állott meg a keserves élet konstatálásánál. Az olcsóbb Kec-